

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
Lerarenopleiding
VAKDIDACTIEK POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
Academiejaar 2015- 2016

Taak Vakdidactiek II

Herinneringseducatie

Betse De Vos, Sara Jaminé, Jelijjn Fiers.

Bart Broidioi

Ellen Haerens

Prof. Dr. T. Valcke

Vakdidactiek Politieke en Sociale Wetenschappen
UGent

INHOUDSTAFEL

Inleiding	3
1. Herinneringseducatie	4
1.1 Pijlers	4
2. Werkvorm 1 - Begraafplaats Langemark: historisch	6
2.1 Kennismaking begraafplaats aan de hand van een videoscribe	6
2.2 Aankomst begraafplaats Langemark: Kruiswoordraadsel	7
3. Werkvorm 2 - Begraafplaats Langemark: in de leefwereld van jongeren	8
3.1 Vooroordelenwolk	8
3.2 Dilemma's	10
3.3 Studentenbrieven	11
4. Bibliografie	12
5. Bijlagen	12

INLEIDING

Voor de opdracht over herinneringseducatie in de Vlaamse Westhoek werken wij twee werkvormen uit met betrekking tot de Duitse soldatenbegraafplaats Langemark. Deze begraafplaats is de laatste rustplaats van ruim 44.000 Duitse soldaten die tijdens WOI zijn omgekomen. Bijna 25.000 van hen liggen samen in een massagraf. Het is triestig om te zien, dat veel van de soldaten nooit geïdentificeerd zijn en dan ook als onbekende strijders begraven liggen.

Deze begraafplaats is uniek omdat er ontzettend veel jonge studenten begraven liggen. Ruim 3.000 jonge mannen die zich in het begin van 1914 vrijwillig gingen aanmelden om te strijden voor hun vaderland vonden de dood in de Eerste Slag bij Ieper. Later werden ze begraven op de Duitse soldatenbegraafplaats Langemark. Daarom heeft deze begraafplaats ook de macabere bijnaam '*Studentenfriedhof*'. Wij zullen deze invalshoek gebruiken bij de uitwerkingen van onze werkvormen. Door te focussen op de studenten kunnen we deze uitstap toepassen op de leefwereld van de leerlingen.

Met behulp van onze werkvormen zullen we de leerlingen laten stilstaan bij de keuzes die deze studenten maakten toen ze beslisten om te gaan vechten voor hun vaderland. Tijdens de opdrachten zullen we focussen op de daders en dagen we de leerlingen uit om zichzelf te verplaatsen in de Duitse soldaten en zelf de keuze te maken. Het einddoel van deze taak is leerlingen te laten inzien dat de keuzes, die door ons als verwerpelijk aanzien worden, gemaakt zijn binnen een andere context waardoor we hun keuze beter begrijpen.

De eerste werkvorm bestaat uit twee onderdelen die allebei de focus leggen op de historische context van de begraafplaats zelf. We beginnen met een video die een inleiding geeft over de begraafplaats die wordt bezocht. Deze wordt op voorhand bekeken door de studenten, thuis of op de bus. Het is een *teaser* voor hun bezoek aan de historische site. Eens we zijn aangekomen op de begraafplaats vervolgen we de introductie door de leerlingen een kruiswoordraadsel te laten oplossen. De oplossingen kunnen ze vinden in de gang die je doorwandelt alvorens je de begraafplaats binnenwandelt. Deze gang heeft een informatiemuur met historische feiten over de begraafplaats.

Nadat de leerlingen het kruiswoordraadsel opgelost hebben, volgt een reeks werkvormen die de link leggen tussen de leefwereld van de leerlingen en van de jonge Duitse soldaten. Tijdens de eerste werkvorm maken we samen met de leerlingen een vooroordelen wolk. Ze krijgen de opdracht om enkele ideeën over Duitse soldaten neer te schrijven. Hierover wordt later gereflecteerd. Eerst worden de leerlingen, een tweetal minuutjes, op pad gestuurd om het kerkhof een eerste keer te betreden. Ze krijgen de opdracht iemand te zoeken die even oud is als hen, of eventueel dezelfde voornaam, geboortedatum,... met hen deelt. Ook hierover wordt nadien met de leerlingen besproken hoe ze zich daarbij voelen.

Vervolgens spelen we een stellingenspel met de leerlingen. De leerlingen krijgen enkele stellingen om te achterhalen welke keuzes de leerlingen zouden maken als er bij ons oorlog uitbreekt. Dit om de leerlingen te confronteren met de dilemma's en situaties waar de Duitse studenten 100 jaar geleden ook mee werden geconfronteerd.

Ten slotte laten we de leerlingen rustig rondlopen op het kerkhof om een indruk op te doen en stil te staan bij de 40.000 levens die hier een laatste rustplaats hebben gekregen. Terwijl ze rondwandelen luisteren ze via hun telefoon naar ingesproken brieven die Duitse student-soldaten schreven vanuit het oorlogsgebied naar het thuisfront.

1. HERINNERINGSEDUCTIE

Herinneringseducatie is een belangrijk aspect binnen het huidige onderwijs, daar wezen onze reeds ettelijke ministers van Onderwijs op. Het is van essentieel belang om jongeren in te lichten over maatschappij-ontwrichtende gebeurtenissen die plaats vonden (lang) voor zij geboren werden. Het is belangrijk dat jongeren op de hoogte zouden zijn van wat er zich in de geschiedenis heeft afgespeeld zodat ze inzichten kunnen verwerven over onze huidige maatschappij. Bepaalde gebeurtenissen hebben onze wereld gemaakt tot wat ze nu is en het is van groot belang dat jongeren dit begrijpen.

Daarnaast speelt herinneringseducatie ook een grote rol om bepaalde gebeurtenissen te laten voortleven in onze maatschappij. Zo kan de nieuwe generatie een inzicht verwerven in de mechanismen die achter deze gebeurtenissen zitten. Sommige vreselijke oorlogen, aanslagen of rampen moeten onthouden worden zodat men hieruit kan leren. Want het leren over deze fenomenen, is ook het begrijpen van de mechanismen die dit gerealiseerd hebben. Dit stelt ons ook in staat om mensen hiervoor te waarschuwen en hen de mogelijkheid te bieden deze mechanismen te herkennen.

Een belangrijke rol van herinneringseducatie is de vermenschelijking van gruwelijke gebeurtenissen uit de geschiedenis. Herinneringseducatie moet persoonlijke verhalen vertellen, zodat mensen vandaag de dag zich kunnen herkennen in de leefwereld van de mensen die vroeger leefden of overleefden. Zo wordt het saaie en op feiten gebaseerde geschiedenisboek verlaten en maken we de stap naar het dagelijkse leven van de mensen toen.

1.1 PIJLERS

Om herinneringseducatie op een onderbouwde manier te verwezenlijken moeten er drie belangrijke pijlers aanwezig zijn: kennis en inzicht, empathie en betrokkenheid en reflectie & actie. Slechts wanneer deze drie pijlers aanwezig zijn, kan je spreken van goede herinneringseducatie die jongeren tot nieuwe inzichten zal leiden.

Nog interessanter evenwel is om niet met het lineaire model van hierboven te werken, maar met het circulaire model. Hierbij wordt ook zeer duidelijk de link gelegd met het heden. Nadat men heeft gereflecteerd en actie heeft ondernomen, is het tijd om stil te staan bij de actualiteit. Heel vaak kan er een link gelegd worden tussen wat er toen plaats vond en gebeurtenissen & maatschappelijke mechanismen vandaag de dag. Dit vergroot de kennis- en inzicht verwerving van de jongeren enorm, doordat het ver-van-mijn-bed-show-gegeven dan ineens wegvalt en men stil staat bij wat er nu gebeurt in de wereld.

Bij **stap 1**, kennis en inzicht, is het belangrijk dat je de gebeurtenissen feitelijk uitlegt aan de jongeren en deze schetst binnen een historische context. Er is steeds een wisselwerking tussen economische, politieke, culturele en sociale factoren die ertoe leiden dat bepaalde gebeurtenissen kunnen ontstaan. Het is noodzakelijk om hier samen met de studenten op in te gaan, omdat dit een essentiële basis legt om verder aan de slag te gaan.

Stap 2, empathie en betrokkenheid, gaat erover dat je leerlingen in staat stelt zich te kunnen inleven en/of meeleven met historische figuren. Hier moet uitdrukkelijk gezegd worden dat

het niet de bedoeling is dat men zich met deze figuren moet identificeren. Wel is het doel dat men begrijpt waarom mensen bepaalde keuzes maakten, binnen bepaalde contexten en dat men verstaat welke gigantische gevolgen deze keuzes soms hadden. Hierbij is het ook een uitdaging om niet enkel te focussen op de slachtoffers, maar ook de keuzes en leefwereld van omstaanders en daders toe te lichten.

Daarna moet er worden overgegaan naar reflectie en actie, **stap 3**. Het is zeer belangrijk om met je leerlingen stil te staan bij de gevoelens en gedachten die opborrelen tijdens de activiteiten. Vaak gaat herinneringseducatie over zeer zware onderwerpen en het is dus noodzakelijk genoeg nazorg te bieden door te reflecteren, te praten en actie te ondernemen in verband met de besproken thema's.

De **laatste stap**, reflectie en actualiteit, bouwt verder op stap 3. Alleen ligt bij deze stap de focus bij de reflectie op wat er vandaag de dag allemaal gebeurt in de wereld en hoe de link gelegd kan worden met gebeurtenissen uit het verleden.

2. WERKVORM 1 - BEGRAAFPLAATS LANGEMARK: HISTORISCH

2.1 KENNISMAKING MET DE DUITSE BEGRAAFPLAATS LANGEMARK: VIDEOSCRIBE

INLEIDING

<https://www.youtube.com/watch?v=mE7Bg0lyNfk&feature=youtu.be>

Aan de hand van deze videoscribe willen we de leerlingen een basis van kennis en inzicht meegeven over de Duitse begraafplaats Langemark die ze die dag gaan bezoeken. Het grote voordeel van deze video is dat de leerlingen de basiskennis zelfstandig vergaren waardoor je op de locatie zelf meteen aan de slag kan. Dit filmpje draagt bij tot de eerste stap in het proces van herinneringseducatie, namelijk: kennis en inzicht.

Met behulp van moovly, kan je zelf een videoscribe maken over een bepaald onderwerp. Je kan er zo veel informatie in steken als je zelf wil. Dezelfde informatie kan je als leerkracht ook gewoon vertellen, maar dit is een veel leukere manier. De inleiding wordt zo op een aantrekkelijke manier meegegeven, waardoor de leerlingen al enige basiskennis hebben over de begraafplaats.

INHOUD VAN DE VIDEO

Duitse begraafplaats

De begraafplaats van Langemark is de laatste rustplaats van maar liefst 44.000 Duitse soldaten die tijdens de Eerste Wereldoorlog het leven verloren tijdens veldslagen of omkwamen in de loopgraven door ontbering. Maar pas in het begin van de jaren '30 werd deze begraafplaats in Langemark een louter Duitse rustplaats en werden er zoveel soldaten begraven. Na de oorlog lagen soldaten her en der begraven op verschillende kleine begraafplaatsen. Om dit beter te organiseren heeft men ervoor gekozen alle Duitse soldaten bij elkaar te brengen op het kerkhof van Langemark, dit verklaart ook het groot aantal soldaten die hier begraven liggen. Opmerkelijk is dat er hier ook veel onbekende soldaten begraven liggen. Dit zijn mannen die tijdens de oorlog het leven verloren maar nooit meer geïdentificeerd zijn.

Studentenfriedhof

Een opmerkelijk feit over de begraafplaats is dat er meer dan 3000 jonge studenten en scholieren begraven liggen. Deze jonge mannen hadden zich bij het begin van de oorlog vrijwillig aangemeld bij de Duitse overheid om te gaan vechten in naam van hun Vaderland. Vaak jonge kerels van achttien jaar oud. Maar hoe komt het nu dat er net op deze begraafplaats zo veel jonge soldaten liggen? Wel, tijdens de Eerste Slag bij Ieper die werd uitgevochten in het dorp Langemark werden er verschillende Duitse reservekorpsen ingezet om mee te gaan vechten. Deze korpsen bestonden voor meer dan 15% uit studenten. Dit is de reden dat zo veel jonge mensen in oktober 1914 het leven lieten in het kleine dorpje Langemark. Meer dan 3000 studenten-vrijwilligers vonden hier hun laatste rustplaats. Daardoor krijgt de begraafplaats ook de bijnaam van Studentenfriedhof.

2.2 AANKOMST BEGRAAFPLAATS LANGEMARK: KRUISWOORDRAADSEL

Aan de hand van de video hebben de leerlingen al wat informatie meegekregen over de begraafplaats. Bij aankomst op de site zelf staan we nog eventjes stil bij de historische achtergrond van de begraafplaats. De leerlingen zullen nog extra kennis vergaren, al dan niet reeds voorgekomen in de video, over het ontstaan en bestaan van de Duitse begraafplaats. Voor je de begraafplaats betreedt, wandel je door een soort van "informatie-gang"; er zijn allerlei informatiepanelen en computerschermen bevestigd aan de muren waar een woordje uitleg wordt gegeven bij de begraafplaats. Om de leerlingen een goede kennisbasis over dit onderwerp te geven, gaan ze op zoek naar enkele historische feiten gerelateerd aan de begraafplaats.

Dit gebeurt aan de hand van een kruiswoordraadsel (**bijlage 1**) dat ze moeten oplossen. In het kruiswoordraadsel wordt er gevraagd naar een aantal belangrijke feiten en gegevens over de geschiedenis van de begraafplaats en de veldslagen. Zo vindt bijvoorbeeld in Langemark, in 1915, de eerste succesvolle gasaanval in de geschiedenis plaats. Een groot deel van de graven dragen de namen van jonge Duitse studentenvrijwilligers. Zij sneuvelden reeds in 1914 tijdens de Eerste Slag bij Ieper. Er ontstond een mythe waarin verteld werd dat de jonge Duitse vrijwilligers ten strijde zouden zijn getrokken onder het zingen van het lied “Deutschland über Alles”. Zo werd de “Langemarkmythe” geboren. In 1940 kwam Hitler dan ook de begraafplaats bezoeken, die op dat moment symbool stond voor de offerbereidheid van de Duitse jeugd. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde die symboolwaarde echter. De begraafplaats staat nu eerder symbool voor de zinloosheid van de oorlog.

De leerlingen ontdekken al deze feiten wanneer ze op zoek gaan naar de antwoorden van het kruiswoordraadsel. Op deze manier komen de leerlingen in contact met de geschiedenis achter de begraafplaats, zij het dan op een spelende wijze. Door zelf op zoek te gaan naar de antwoorden worden de leerlingen geactiveerd en bijgevolg ook betrokken. Die betrokkenheid is noodzakelijk om aan de slag te gaan met de volgende werkvormen waar er wordt ingespeeld op de leefwereld van de jongeren.

3. WERKVORM 2 - LANGEMARK: IN DE LEEFWERELD VAN JONGEREN

3.1 VOOROORDELEN WOLK

De vooroordelen wolk is een werkvorm waarbij de leerkracht vraagt aan leerlingen om hun eerste gedachte op te schrijven over een bepaald thema en deze op een groot papier te plakken. Het idee is dat je op die manier een zicht krijgt in de kennis die de leerlingen al hebben over een bepaald thema en je verder aan de slag kan met oordelen die de leerlingen hebben gemaakt op basis van deze kennis. Belangrijk is om de leerlingen te betrekken bij de antwoorden die worden gegeven. Je gaat met hen in debat over de gegeven oordelen en vraagt waarom ze hieraan denken, waarop ze zich baseren en je kan ook ingaan op het positieve of negatieve karakter van de oordelen.

VOOROORDELEN DUITSE SOLDATEN

We geven de leerlingen twee post-it's en vragen hen hun gedachten en oordelen neer te schrijven over 'Duitse soldaten'. Ze mogen twee zaken opschrijven die zij meteen associëren met Duitse soldaten. Als ze iets hebben opgeschreven mogen ze dit op een groot papier plakken dat centraal gepositioneerd staat, op die manier kan iedereen zien van elkaar wat er is opgeschreven. Dan zetten we naast het grote papier twee nieuwe papieren, een rood en

een groen. Op het rode blad moeten de leerlingen de post-it's plakken die te maken hebben met negatieve oordelen over Duitse soldaten. Op het groene blad moeten dan weer de gedachten worden geplakt die een positief getinte inhoud hebben. Het onderscheid tussen het groene en het rode blad wordt pas gemaakt wanneer de leerlingen hun mening al hebben neergeschreven om hen niet te beïnvloeden bij hun antwoorden.

Dan is het tijd om samen met de leerlingen te kijken welke oordelen er allemaal zijn neergeschreven. Welke gedachten komen veel terug? Hangen er niet ontzettend veel oordelen op het rode blad en maar heel weinig op het groene? Zijn er nog gedachten die je nu pas te binnen schieten en die je er nog zou willen bijplakken?

Na deze korte reflectie, die volledig is gebaseerd op wat de leerlingen zelf aanbrengen en hebben gezegd, is het tijd om hen even te laten kennis maken met de begraafplaats van Langemark zelf.

BEZOEK BEGRAAFPLAATS

De leerlingen worden erop uitgestuurd voor enkele minuutjes om op de begraafplaats op zoek te gaan naar een soldaat die het leven liet op de leeftijd die de studenten nu zelf hebben of die dezelfde naam draagt als hen. Hier is het de bedoeling dat er een eerste herkenning ontstaat tussen de soldaten die in Langemark hun laatste rustplaats vonden en de leerlingen zelf.

Als de minuten voorbij zijn verzamelen alle studenten terug. Nu moet er stil worden gestaan bij de gevoelens van de studenten bij deze herkenning. Op deze manier proberen we stap 2, empathie en betrokkenheid te realiseren. Doordat leerlingen zich zullen herkennen in de soldaten die er liggen is er kans dat leerlingen zich kunnen inleven in het leven van deze soldaten en/of kunnen meeleven met hen. Dit proces ondersteunen we door te reflecteren over het gevoel dat je krijgt wanneer je ziet dat iemand van jouw leeftijd zijn leven heeft opgeofferd voor zijn vaderland in een gruwelijke oorlog.

TWITTER

Dit reflectie moment doen we aan de hand van de twitter-methodiek. Dit kan via twitter zelf, als hier voldoende leerlingen over beschikken, anders kan het ook analoog met post-it's.

Je vraagt de leerlingen om even stil te staan bij wat ze hebben gevoeld toen ze over de begraafplaats liepen en soldaten vonden van hun eigen leeftijd. Ze moeten dat gevoel proberen verwoorden en het in een tweet neerschrijven. Belangrijk hierbij is dat een tweet niet langer mag zijn dan 140 tekens en ze dus zeer gevat hun gevoel moeten proberen uiten. Op het einde van de tweet moeten ze ook de #Langemark16 gebruiken, zodat de tweet gemakkelijk kan worden herkend en teruggevonden. Als iedereen getweet heeft, moeten de leerlingen kijken naar de tweets van hun klasgenoten. Ze krijgen de tijd om met elkaar te praten over de verschillende tweets. Daarnaast is het de bedoeling dat, wanneer je een gevoel dat wordt beschreven in een tweet van iemand anders herkent, je deze moet

retweeten. Op die manier krijg je een algemeen beeld van welke gevoelens er bij veel studenten is komen opborrelen.

TERUG NAAR DE VOORoorDELEN WOLK

Nu de leerlingen in contact zijn gekomen met de menselijke kant van de duizenden Duitse soldaten die in Langemark liggen begraven, keren we terug naar de vooroordelen wolk. We vragen de leerlingen of ze nu andere oordelen hebben, of ze bepaalde zaken willen toevoegen en of ze dit dan willen plakken op het groene of rode blad.

3.2 DILEMMA'S

In deze volgende werkvorm wordt er een stellingenspel gespeeld. We bevinden ons nog steeds op de site van de begraafplaats. De leerkracht stelt enkele hypothetische situaties voor, de leerlingen moeten een standpunt innemen tegenover deze situatie. Dit doen ze door ofwel akkoord of niet akkoord te gaan, ze gaan simpelweg links of rechts van de leerkracht staan. De situaties zijn gerelateerd aan de motivatie van een student om mee te vechten met of voor zijn land. Wanneer alle leerlingen hun standpunt hebben ingenomen, laten we enkele leerlingen aan het woord om hun standpunt even kort toe te lichten. Hierbij kan steeds teruggekoppeld worden naar de situatie en de context van de Duitse studentensoldaten.

STELLINGEN

(1) De nationale legerplicht moet opnieuw ingevoerd worden: ja of nee?

(2) België wordt aangevallen, zou je je land dienen? Met "dienen" wordt elke mogelijke vorm om je land te dienen bedoeld; dit kan van meevechten als soldaat, naar helpen bij de EHBO tot je kennis over ICT benutten.

(3) Al je vrienden of de hele klas beslissen hun land te dienen, ga jij ook mee of niet?

(4) België wordt binnen gevallen en de overheid roept op om het land te dienen, bied je jezelf aan of niet?

(5) Het is zover: IS valt België binnen en ze bezetten Brussel. De overheid roept iedereen op om zich aan te melden, al je vrienden gaan hier op in. Doe je mee?

De stellingen zijn zo opgebouwd dat er eerst situaties worden aangehaald die veraf staan van hun eigen leefwereld, zoals de nationale legerplicht terug invoeren. Vervolgens bouwt elke stelling zich zodanig op zodat ze dichterbij de leefwereld van de jongeren én bij de actualiteit aanleunt. Door hun eigen leefwereld erbij te betrekken, in eerste instantie hun klasgenoten of vrienden en in een verder stadium een reële dreiging, komen de leerlingen in confrontatie met hun eigen drijfveren en die van de jonge Duitse soldaten. We proberen de

situatie waarin de Duitse studentenvrijwilligers zich bevonden te vertalen naar een actuele, realistische situatie. Op die manier proberen we de leerlingen aan te zetten tot reflectie over de mechanismen die achter de motiveringen van de soldaten konden zitten.

Herinneringseducatie probeert een breder verhaal te brengen dan enkel datgene vanuit het perspectief van de slachtoffers. Dit is ook de bedoeling van deze werkvorm; een inzicht geven in de keuzes en de dilemma's waarmee de Duitse studentenvrijwilligers geconfronteerd werden. De betrokkenheid van de leerlingen wordt met deze werkvorm heel hard aangesproken. Bij de eerste stellingen zullen de leerlingen zich minder geneigd voelen om akkoord te gaan omdat ze nog geen raakpunt voelen met zichzelf of met hun leefwereld. Het blijft nog een "ver-van-hun-bed-show". Wanneer er echter een reële dreiging is waarmee ze zich kunnen identificeren, bijvoorbeeld de terreurgroep IS, zullen ze misschien sneller inzien dat dit een heel groot verschil maakt. De motivatie van de Duitse studenten die meevochten, lag misschien niet zo heel ver af van hun motivatie om je land te dienen. Bij de terugkoppeling na elke stelling kunnen we deze mechanismen blootleggen. De leerlingen zullen geconfronteerd worden met verschillende meningen van hun klasgenoten en dit kan leiden tot interessante inzichten voor beide partijen. Bovendien tonen de verschillende stellingen aan dat de Duitse studenten, die vanuit ons perspectief als daders worden aanzien, ook op een bepaalde manier slachtoffers waren van de zinloze oorlog.

Met deze werkvorm is geprobeerd om de situatie waarin de Duitse studentenvrijwilligers zich bevonden te koppelen aan de leefwereld van de leerlingen. Er wordt stilgestaan bij de mogelijke mechanismen die achter het aanbieden van hun diensten zit. In de actualiteit vinden we een tastbaar voorbeeld terug van een conflictsituatie tussen ons land en een vijand. Het heden wordt op deze manier met het verleden gelinkt, wat kan aanzetten tot reflectie over de actuele standpunten van de leerlingen zelf.

3.3 STUDENTENBRIEVEN

Als laatste werkvorm laten we de leerlingen enkele studentenbrieven (**bijlage 2**) horen via hun smartphone of andere muziekdrager. De leerlingen mogen vrij rondlopen op het kerkhof, en horen in hun oortjes een studentenbrief die voorgelezen wordt. Het is de bedoeling dat ze individueel op pad gaan en aandachtig luisteren naar de inhoud van de brieven. Nadien komen we nog kort even samen om hun gevoelens hierbij te bespreken.

Deze werkvorm zet in op de tweede pijler: empathie en betrokkenheid. Het is de bedoeling dat de leerlingen meeleven met de Duitse studenten en dat ze stilstaan bij hun keuzes. Vooraf hadden de meeste leerlingen waarschijnlijk een negatief gevoel bij Duitse soldaten, het is met onze werkvormen niet de bedoeling dat dit gevoel plots heel positief wordt, wel dat ze begrip hebben voor hun situatie. Door de dilemma's hebben de leerlingen er al bij stilgestaan dat zij misschien dezelfde keuzes zouden maken als het om hun vaderland ging. Door de brieven zien ze de soldaten als mensen net zoals ons, studenten net zoals zij. Heel

belangrijk bij deze pijler is dat er niet enkel stilgestaan wordt bij de slachtoffers, maar ook bij de daders. Met deze werkvorm slagen we daarin.

Ook de derde pijler komt hierin aan bod: reflectie en actie. Nadat de leerlingen de brieven gehoord hebben gaan we nog even samen in een kring zitten. We zullen nog kort stilstaan bij de gevoelens die de leerlingen hieraan overhouden. Elk om beurt krijgen de leerlingen de kans om hun gevoelens en hun kijk op de Duitse Soldaten, na deze dag, te bespreken. Het is heel belangrijk dat hierover nog gepraat wordt en dat de leerlingen met elkaar kunnen communiceren. Bovendien is dit een mooie afsluiter van een interessante dag.

4. BIBLIOGRAFIE

Google afbeeldingen

http://www.inflandersfields.be/images/filelib/WBDuitseMBLONL_2092.pdf

Oorlogsbrieven van Duitse Studenten, Menno Wielinga,

<http://wereldoorlog1418.nl/brieven/index.html>

Duitse Militaire begraafplaats, Langemark – Poelkapelle, <http://www.langemark-poelkapelle.be/website/650-www.html>

Duitse Militaire begraafplaats Langemark, Wereldoorlog I in de Westhoek,

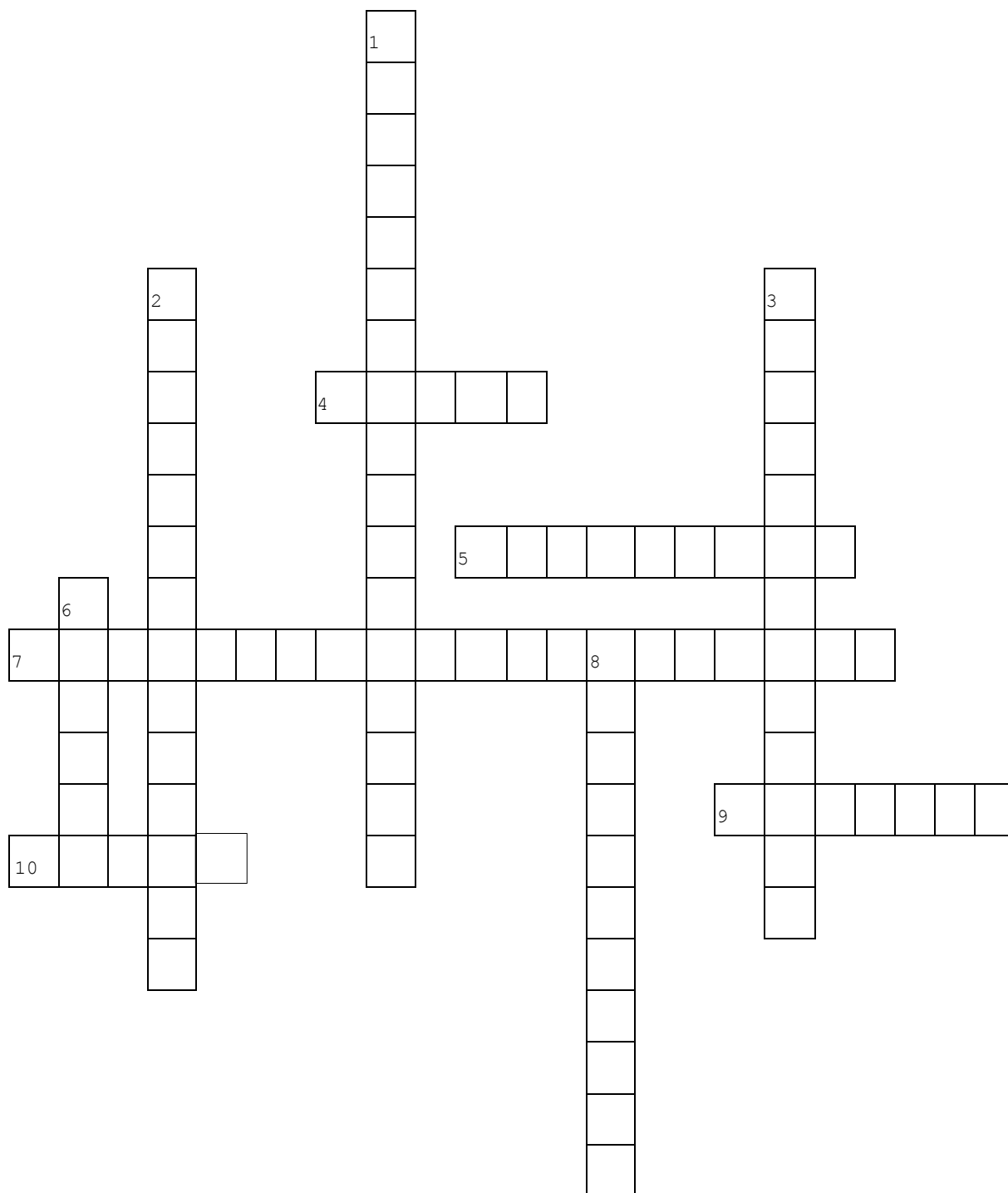
<http://www.wo1.be/nl/db-items/duitse-militaire-begraafplaats-langemark>

Toetssteen Herinneringseducatie, Herinnerings-educatie.be,

<http://herinneringseducatie.be/wp-content/uploads/2014/06/Toetssteen-Herinneringseducatie.pdf>

5. BIJLAGEN

BIJLAGE 1: KRUISWOORDRAADSEL

Verticaal

1. Bijnaam van de begraafplaats.
2. De Duitse oorlogsvrijwilligers zouden het lied 'Deutschland über alles' gezongen hebben bij het ten strijde trekken in 1914.

3. Naam van het massagraf met meer dan 24000 niet-geïdentificeerden.
6. .... bezocht deze begraafplaats in 1940.
8. Aantal studentenvrijwilligers die sneuvelden bij de Eerste Slag bij Ieper.

Horizontaal

4. De drie andere Duitse begraafplaatsen bevinden zich in Vladslo, Hooglede en .....
5. Op 22 april 1915 vond hier de eerste succesvolle ..... in de geschiedenis plaats.
7. Totaal aantal doden die hier begraven liggen.
9. Achternaam van de kunstenaar die de beelden van vier treurende militairen maakte.
10. Er ligt op de begraafplaats slecht 1 ..... soldaat begraven

Oplossingen

- 1) Studentenfriedhof
- 2) Langemarkmythe
- 3) Kameradengraf
- 4) Menen
- 5) Gasaanval
- 6) Hitler
- 7) Vierenveertigduizend
- 8) Drieduizend
- 9) Krieger
- 10) Britse

BIJLAGE 2: BRIEVEN STUDENTEN-SOLDATEN

BRIEF VAN KURT LOMMATSCH

Keiberg bij Yperen, den 28sten Oktober 1914.

Lieve ouders, lieve zuster!

Nu moet ik u de droeve tijding brengen, dat onze goede, lieve Rudi op Zondag 25 Oktober, des avonds om zeven uur tijdens den stormaanval op het dorp G., tegelijk met zoovele anderen van ons regiment, gesneuveld is. Lieve ouders, hoe smartelijk dat verlies ook voor ons wezen moge, denkt u er toch aldoor aan, dat hij den schoonsten dood gestorven is, dien een Duitsche jonge man vinden kan en dat duizenden andere Duitsche ouders hun zonen ook voor het vaderland geofferd hebben. Rudi is pas vandaag vlak bij de vijandelijke loopgraven gevonden. Hij heeft bewezen, dat hij volop man en volop soldaat was, want de aanval was buitengewoon zwaar. Gelukkig heeft hij niet behoeven te lijden; het schot door zijn slapen heeft hem onmiddellijk gedood. Eerst vanmiddag heb ik gehoord, dat hij dood was. Wij dachten, dat hij licht gewond was. Beste ouders, ik smeeek u nog eens, geeft u zich niet té veel over aan uw smart om den jongen. Hij heeft toch zijn leven gegeven voor ons, door vijanden omringde Duitsche vaderland, evenals zoovele anderen, die meekwamen uit Duitschland en nu in vreemde aarde rusten. Het beste met u allen. Hartelijke groeten van uw thans nog eenigen zoon.

Kurt Lommatsch

BRIEF VAN JOSEPH WEIDMÜLLER

Voor Yperen, den 31sten December 1914.

In München werden voor ons regiment twee kompagnieën gevormd, die geheel uit studenten bestonden, het waren de elfde en negende kompagnie. Er waren zeven ingenieurs, vier doctors in de letteren en drie artsen bij. Allen hadden een goede praktijk en een goede betrekking, maar zij hadden afstand gedaan van hun rang van officier, om te midden van ons als gewone soldaten te strijden.

Na vele dagmarschen door België kwamen wij den negenentwintigsten Oktober te Wijtschaete en geraakten onverwachts in een heftig artillerievuur. Dadelijk werden de elfde en negende kompagnie vooruit in het vuur gezonden. Eerst kwamen wij door een groot bosch, dat zich voor ons uitstreckte, en toen in een soort van moerasachtig land, dat door

heuvels omgeven was. Tot een haag liepen wij door en zwermden toen uit. Een deel van ons moest verder vooruit. Toen de mannen door het dichte struikgewas kropen, knetterde een waanzinnig infanterie en machinegeweervuur los. Bijna allen sneuvelden. Een paar kwamen er met bebloede koppen terug. Er ontstond een stilte, een bang zwijgen, dat minutenlang aanhield. Allen waren we bleek als de dood. Maar er was één held onder ons, die zijn tegenwoordigheid van geest behield. Hij trok zijn sabel en riep: Denkt aan jullie academische eer! Hij sprong voorwaarts en wij allen, allen ijlden hem na. De dappere moest zijn heldendaad dadelijk met den dood bekoopen!

Joseph Weidmüller

BRIEF VAN GERHART PASTORS

St. Maurice, den 10den April 1915.

Wat ik in de laatste weken beleefd heb, drukt het eene woord: Combres uit. Vooral met Paschen ging het daar stormachtig toe, van den vijfden April af. Beroerd weer, koud, regenachtig. In de loopgraven op de hoogte 30 tot 40 c.M. water en slijk. Onze kleeren, een formatie van leem, door en door nat, zogen zich vast en drukten op onze verstijfde ledematen. Niet alleen onze muts was nat, maar ook onze haren, niet alleen onze beenen, maar ook onze voeten in de laarzen. En zoo moesten wij eens vierentwintig uur achter elkaar het zien uit te houden. Dan uren lang, een ontzettend granaatvuur, zoodat men waanzinnig dreigde te worden en dan tot slot een stormaanval der Franschen, die uitliep op een bloedig handgemeen. Zoo ging het dagen lang — duizenden lijken. De gevechten in de loopgraven zijn iets onbeschrijflijk afschuwelijks. Dikwijls schieten meer dan honderd kanonnen op loopgraven, die de vijand precies kent en weet.

Dan worden, om een woord van Frederik den Groote te gebruiken, de ingewanden van ijzer en het hart van staal. Het kan ook niet anders. En dat is goed. Je wordt sterk. Dit leven veegt in zijn storm al het zwakke en sentimenteele weg. Je wordt aan ketens geklonken, je verliest het doel van je menschelijk leven uit het oog, maar je wordt geoefend in lijden, in zelfbeheersching en tucht.

Op de eerste plaats echter: je wordt innerlijker. Want je verdraagt dat bestaan, die verschrikkingen, dat moorden alléén, als de geest zijn wortels in hooger sferen slaat. Je moet aan je eigen lot denken, je wordt gedwongen aan den dood te denken en in die gedachte te berusten. Je grijpt — als tegenhanger van de ontzettende werkelijkheid — naar het edelste en hoogste. Je zou naar de ziel ten gronde gaan, als je niet het geloof had aan een rechtvaardig besturende macht, een bovenaardsche macht en daarom vindt je dat geloof ook, en daarom zullen wij, soldaten, de apostelen van een sterk geloof in God zijn, — en dat

geloof aan God brengt ons van zelf tot een sterk geloof in ons volk en dat geloof weer tot een unnige liefde en die liefde tot een groote bereidwilligheid, zich op te offeren.

O, hoe we ons als Duitschers voelen! Met dezelfde vrome aandacht als een oud moedertje den Bijbel leest, lees ik de brieven van Frederik den Grootte. Wat is dat verheven! Mijne liefde voor den ouden Frits is zonder grenzen. Het boekje moest voor iederen ontwikkelden Duitscher, vooral voor den Pruis, een lievelingslektuur worden.

Luther, Bismarck, Dürer, Goethe — heel een sterrenhemel glanst in ons. Een toeval heeft mij de plaat van Dürer: Ridder, Dood en Duivel, in kleinen fijnen afdruk in de hand gespeeld. Dat is mijn grootste schat. In de grootsten van het volk zoek ik de ziel van ons volk. Als soldaat heb ik mijn leven geofferd voor het behoud en voor den groei en bloei van ons volk.

Gerhart Pastors